

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ ОРГАНАМИ ДПУ УСРР ТА КРИМСЬКОЇ АСРР

В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-х рр. ХХ ст.

Сьогодні, коли на конституційно визначених умовах йде розбудова Автономної Республіки Крим у складі незалежної унітарної України, особливо важливим є врахування повного комплексу факторів історико-правового характеру. Цінним і корисним буде вивчення та аналіз основних закономірностей соціально-економічного, політичного та державно-правового розвитку Криму в різні історичні періоди, з'ясування принципів, на яких базувались його стосунки з Україною. Саме це дозволить уникнути помилок у нинішньому державно-правовому будівництві.

Політичні та державно-правові відносини між Україною та Кримом мають глибоку та багату історію. Після остаточного затвердження на початку 20-х рр. на території України та Криму радянської влади наступив якісно новий етап в їх державно-правових стосунках. Вони опинилися в межах федерації радянських республік, яка згодом переросла в єдицу союзнун державу. В цих умовах значно тіснішими ставали зв'язки між різними державними інститутами УСРР та Кримської АСРР. Подібні тенденції були викликані різноманітними причинами. Не останню роль відіграла географічна близькість, а також певна економічна інтеграція, яка історично склалася в цьому регіоні. До цих об'єктивних факторів додавались і суб'єктивні аспекти. Формування та розвиток радянської державності вимагали проведення єдиної злагодженої каральної політики. В умовах НЕПу її здійснення покладалось на цілу низку державних органів, серед яких особливе місце займало ДПУ, створене після ліквідації ВЧК-ВУЧК. Хоча органи ДПУ розташовані на території Кримської АСРР формально-юридично вважались місцевими органами ДПУ РСФРР, вони в той же час щільно взаємодіяли в багатьох напрямках з органами ДПУ УСРР.

Насамперед, органи ДПУ Криму знаходились в загально-адміністративному підпорядкуванні та в кадровій залежності від ДПУ УСРР. 6 травня 1922 р. на нараді керівників ДПУ в Москві було прийнято положення про повноважних представників ДПУ. Голова ДПУ УСРР вважався одночасно повноважним представником ДПУ РСФРР по Україні та Криму. Таким чином, він міг керувати діяльністю Кримського політуправління

та його структурних підрозділів. Подібна система керівництва проіснувала до середини вересня 1922 р. поки начальником Кримського облвідділу ДПУ не було призначено С. Ф. Реденса. В 1923 р. Кримський облвідділ був переформований в ДПУ Кримської АСРР, головою якого залишився С. Ф. Реденс [1]. Припинення виконання головою ДПУ УСРР функцій повноважного представника ДПУ РСФРР по Криму означало позбавлення органів ДПУ УСРР права оперативного керівництва відповідними підрозділами ДПУ Кримської АСРР. Впродовж майже всього 12-річного періоду існування ДПУ УСРР до його центрального апарату від ДПУ Криму надходили різноманітні інформаційно-аналітичні матеріали стосовно руху бандитизму, боротьби зі внутрішнім і зовнішнім шпигунством і таке інше. На їх основі складалось державне інформаційне зведення по Україні та Криму яке надходило до керівних радянських і партійних органів [2].

Найбільш інтенсивний і ефективний характер мала співпраця органів ДПУ УСРР і Кримської АСРР у сфері таємно-оперативної діяльності. Завдяки спільним зусиллям в середині 1922 р. на Півдні України та в Криму практично вдалося паралізувати діяльність монархічних підпільних організацій, які залишились після евакуації врангелєвських військ. Подібні організації були ліквідовані в Одесі, Мелітополі, Бердянську, Севастополі, Феодосії, в деяких частинах Червоної Армії. Важливим напрямком спільної роботи було також оперативно-агентурне обслуговування Чорноморського флоту. Його здійснення покладалось на Управління Особливоуповноваженого ДПУ при Револуційній військовій раді Севастопольського укріпленого району. В 1924 р. обслуговування Чорноморського флоту було зосереджено в особливому відділі Чорноморського флоту. Голова ДПУ Криму одночасно обіймав і посаду начальника особливого відділу.

Визначаючи основні напрямки взаємодії каральних органів України і Криму необхідно звернути увагу на те, що транспортні підрозділи органів державної безпеки взагалі не підпорядковувались ДПУ Криму, а з самого початку утворення мали статус місцевих спеціалізованих органів ДПУ УСРР. Принципи побудови транспортних органів ДПУ залежали від організаційно-адміністративної структури наркомату шляхів сполучення. Південний округ шляхів сполучення включав до свого складу територію і УСРР, і Кримської АСРР. Тому система транспортних органів ДПУ України та Криму була єдиною. В 1922 р. в Криму був створений лінійно-транспортний відділ (Крим ЛТВ) ДПУ, який за своїм статусом прирівнювався до дорожно-транспортних відділів (ДТВ) ДПУ і перебував в прямому підпорядкуванні Південного Окружного транспортного відділу ДПУ. До складу Крим ЛТВ

включались Сімферопольський підвідділ ДТВ ДПУ Південних і Донецьких залізниць, 4 оперативні пункти і 44 оперативні пости, розташовані на залізничних вузлах і станціях Кримського півострову. Штат офіційних співробітників транспортних органів ДПУ УСРР в Криму на середину 1922 р. становив 89 осіб [3].

Органи ДПУ України та Криму проводили спільну кадрову політику. Для призначення працівників на посаду в Кримському політуправлінні обласний партійний комітет звертався до ДПУ УСРР. Останнє ж передавало вирішення питання по конкретній кандидатурі на розгляд ЦК КП(б)У. Такий механізм реально діяв продовж 1922-1923 рр. Адміністративно-організаційна частина (АОЧ) ДПУ УСРР активно проводила так звані «чистки» серед співробітників підвідомчих органів. Протягом першої половини 1922 р. у результаті таких чисток з роботи в кримських органах ДПУ була звільнена 41 особа [4].

Найбільш рельєфно співпраця України та Криму виявилась у військовій сфері. До 1922р. всі війська розташовані на території України та Криму знаходилися під єдиним керівництвом та іменувались збройними силами України та Криму. В травні 1922 р. Київський і Харківський військові округи було злито в один Південно-західний округ, який згодом отримав назву Українського військового округу (УВО). До складу УВО входили території Київської, Волинської, Катеринославської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Донецької, Подільської, Таврійської, Кременчуцької, Харківської та Херсонської губерній. Організація і структура УВО майже повністю співпали з організацією і структурою збройних сил України і Криму. І військами УВО, і збройними силами України і Криму командував М. В. Фрунзе.

Мало свої спеціальні військові формування і ДПУ УСРР. На них покладався захист кордонів республіки, боротьба з відкритими збройними антирадянськими виступами і бандитизмом, охорона вищих партійних і радянських установ тощо. Війська ДПУ УВО напряму підпорядковувались голові ДПУ УСРР як повноважному представнику ДПУ РСФРР по Україні. Для врегулювання стройового політико-просвітницького та господарчого життя військ ДПУ існували Штаб і політвідділ військ ДПУ УВО, які в жовтні 1923 р. були реорганізовані в Інспекцію Українського прикордонного округу військ ДПУ [5]. Об'єднання під єдиним керівництвом спеціальних військ ДПУ України і Криму відбулось пізніше від звичайних армійських військових частин. Тільки 24 жовтня 1923 р. ДПУ УСРР був виданий наказ №261. Він передбачав перехід з 1 листопада 1923 р. до складу військ ДПУ УВО внутрішніх, прикордонних і конвойних частин військ ДПУ розташованих на території Кри-

му. Для забезпечення організаційного оформлення такої передачі під головуванням представника ДПУ УСРР Радиворжинського була створена спеціальна комісія. До її складу увійшли — інспектор з навчання Інспекції Українського прикордонного округу військ ДПУ, представник ДПУ Криму, представник Чорноморської прикордонної флотилії, представник місцевих органів державного контролю. Наказ ДПУ УСРР №261 передбачав розформування Чорноморської прикордонної флотилії та утворення на її базі чотирьох загонів. 1-ший Одеський, названий так за місцем розташування штабу і 2-гий Кримський загони суден прикордонної охорони підпорядковувались безпосередньої частині прикордонної охорони (ЧПО) ДПУ УСРР. Начальнику 2-го загону надавались права начальника флотилії. А на штаб 2-го загону покладалась функція щодо забезпечення, комплектування особистим складом, ведення політроботи у всіх чотирьох загонах флотилії. Для прийняття суден 1-им Одеським загonom за аналогією була створена комісія під головуванням начальника Одеського губернського відділу ДПУ. Членами комісії були — морський інспектор ЧПО ДПУ УСРР, представник політінспекції штабу Одеського губернського прикордонного загону, представник місцевого органу державного контролю [6].

Таким чином, у першій половині 20-х рр. набули розвитку різноманітні форми взаємодії між органами ДПУ України та Криму. Один з основних напрямків співпраці вказаних установ зосередився в організаційно-адміністративній і управлінській сфері. Органи ДПУ Криму певний час перебували під керівництвом голови ДПУ УСРР, який виконував функції повноважного представника ДПУ РСФРР по Криму. Окремі підрозділи, зокрема транспортні, взагалі не підпорядковувались Кримському ДПУ. В межах обох відомств проводилась єдина кадрова політика. Дуже тісно взаємодіяли органи ДПУ УСРР і ДПУ Кримської АСРР в питаннях оперативної та інформаційно-аналітичної роботи. Ця тенденція зберігалася і поглиблювалася й надалі, впродовж другої половини 20-х — початку 30-х рр. Найбільш комплексний характер носила військова співпраця України і Криму. В напрямку створення єдиної управлінської та організаційної структури розвивалась система спеціальних військ ДПУ України та Криму. Наприкінці 1923 р. всі їхні структурні підрозділи, внутрішні, прикордонні та конвойні частини розташовані в Криму, були введені до складу військ ДПУ УВО. Необхідно відзначити, що вже 20-ті рр., незважаючи на формально-юридичну відокремленість України та Криму, їх зв'язки значно посилювались. Тісна співпраця України та Криму в економічній, військово-політичній, правоохоронній сферах

сприяла їх зближенню та формуванню реальних передумов для функціонування в межах єдиних адміністративних кордонів.

Література

1. Ефимов С. А., Ефимова В. М. К вопросу о распределении населения регионов Украины // Диалог украинской и русской культур. Материалы международной научно-практической конференции. – Киев, 1997. – С. 91-96.
2. Демоны мира и боги войны. Социальные конфликты в посткоммунистическом мире. С. Макеев (рук. авт. кол.). – К.: Політична думка, 1997. – 488 с.
3. Витковская Г. С. Вынужденная миграция: проблемы и перспективы / РАН. Ин-т народохоз. прогнозирования. Лаб. Миграции населения. – М., 1993. – Вып. 3. – 174 с.
4. Беліцер Н. Кримські татари // Права людини в Україні. Щорічник. – К., 1996, Українська Правнича Фундація. – С. 65-81.
5. Цыбулькин В. «Крымский узел»: к проблемам региональной геополитики XX в. // Регион. – 1997. №2. – С.7-10.
6. Моджорян Л. А. Терроризм и национально-освободительные движения // Государство и право. – 1998. №3. – С. 82-87.
7. Обговорено проблеми облаштування кримських татар // Урядовий кур'єр. – 1999. – 19 травня.
8. Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 19 травня.

В. Б. Саксонов

(Днепропетровский юридический институт МВД Украины)

ВВЕДЕНИЕ ГУБЕРНСКОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ ЮЖНОЙ УКРАИНЫ

На протяжении многих столетий южноукраинские земли являлись ареной ожесточенной борьбы за господство в Северном Причерноморье. XVIII в. ознаменовался новыми кардинальными изменениями в соотношении сил как в регионе, так и во всей системе «европейского равновесия». Это находит свое выражение в стремительной экспансии России, сопровождавшейся распространением абсолютизма на новые территории. Тенденции в политике, заложенные еще Петром I и продолжаемые его наследниками, демонстрируют стремление России любой ценой стать полноценной империей, равной, а может быть и первой, среди великих [1].